

AKRAN ZORBALIĞI

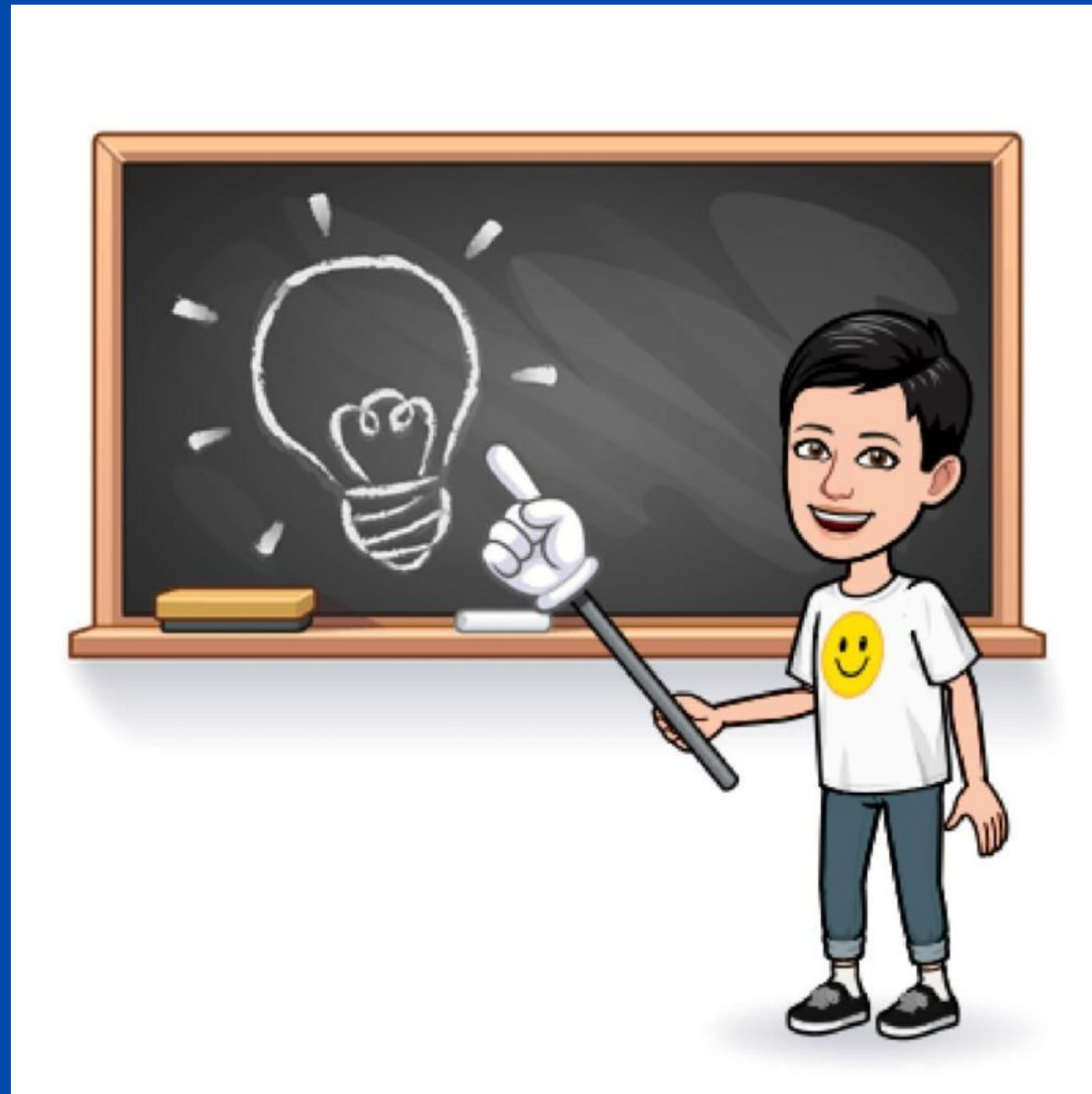
**GÜCÜNÜ
GÖSTERME,
SEVGİNİ
PAYLAŞ**

OKULUNUZ ZORBALIKTAN UZAK OLSUN.

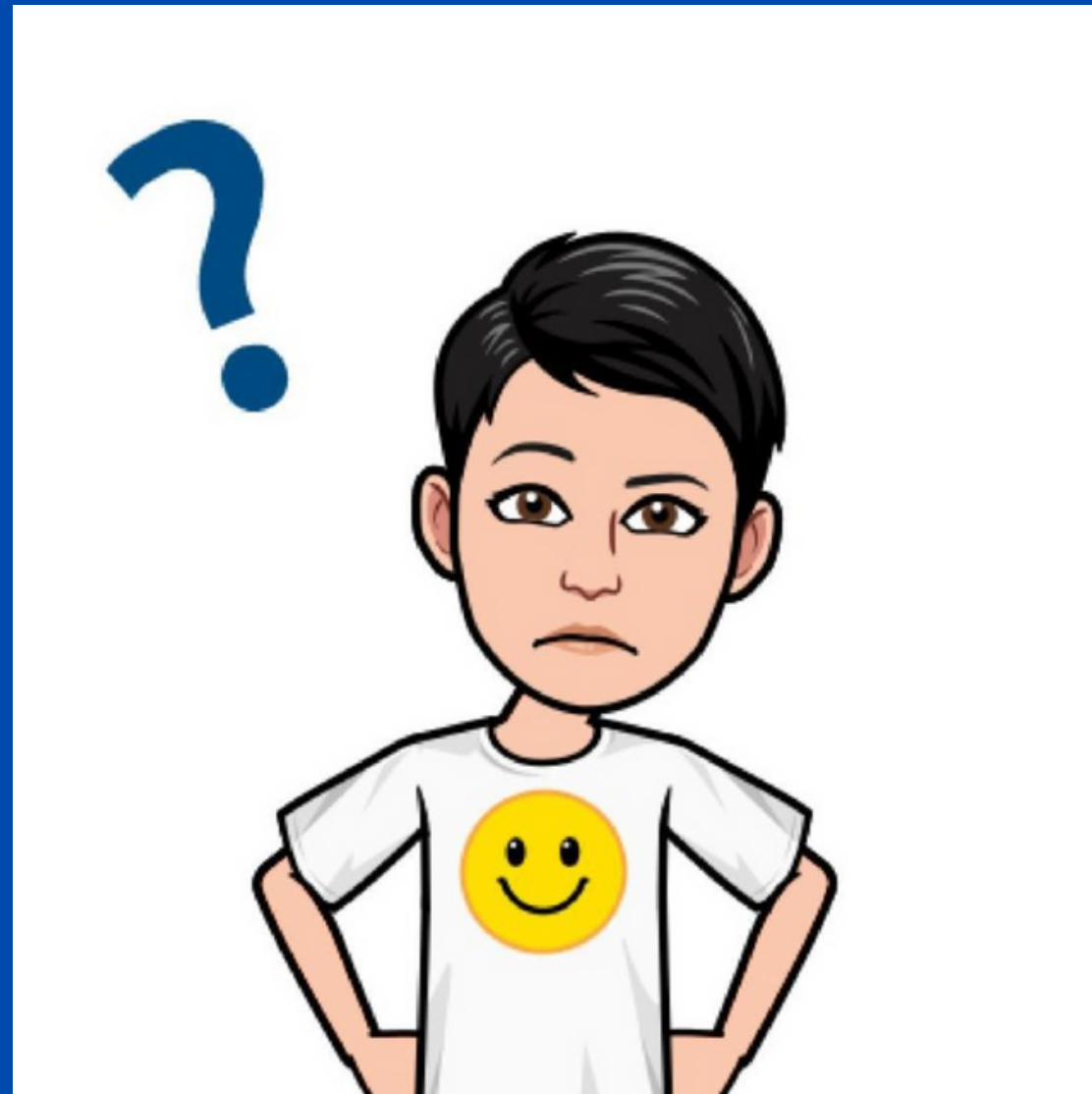
1. GİRİŞ

Saldırganlık, tarih boyunca en ilkel topluluklardan, en uygar toplumlara varıncaya kadar dünyanın çeşitli yerlerinde ve dönemlerinde karşılaşılan bir sorun olmakla birlikte, çağımızda daha da belirginleştiği, yaygınlaştığı ve şiddetli bir hal aldığı görülmektedir. Kimi zaman yalnızca davranışı sergileyen kişiye zarar veren, kimi zaman da olumsuz etkileri diğer öğrencilere, öğretmenlere, derslere ve aileye kadar uzanan istenmeyen davranışlar; “yıkıcı olmayandan”, “çok yıkıcı olana” kadar geniş bir davranış dağılımını kapsamaktadır. Örneğin; kırıcı ya da küfürlü konuşma, başkalarını rahatsız edecek davranışlarda bulunma, konuşan kişinin sözünü kesme ya da konuşmayı dinlemeyerek başka bir şeyle ilgilenme, diğer öğrencilerin çalışmalarına engel olma, diğer öğrencilere ya da öğretmene karşı kaba ya da saygısızca davranma, diğer öğrencilerin ya da okulun eşyalarına zarar verme ve sınavlarda kopya çekme gibi davranışlar, sınıflarda ve okullarda görülebilen ancak istenmeyen, saldırgan türden davranışlardır. İnsan psikolojisinde evrensel olarak varlığı kabul edilen dürtülerden biri cinsellik, diğeri ise saldırganlık ve onun sonucu olan şiddettir. İnsanoğlunun varoluşundan beri gözlenen şiddet, özellikle son yıllarda toplumumuzun pek çok kesiminde ve sıklıkla görülmeye başlanmış, aile içi şiddet, kadına yönelik şiddet, çocuklara yönelik şiddet, çete şiddeti, sokak şiddeti, organize şiddet, sporda şiddet, okullarda şiddet ve kişinin kendi kendisine yönelik şiddeti olarak tanımlanan intihar neredeyse günlük yaşamın bir parçası olarak kanıksanmış, doğal kabul edilir hale gelmiştir. Ancak, bu olumsuz davranışlardan söz ederken, her ne kadar günlük yaşamda birbirlerinin yerine kullanıldıklarına sıkça tanık olunsa bile, saldırganlık, şiddet ve zorbalık arasında ayırım yapmakta, benzerlik ve farklılıklarını vurgulamakta yarar vardır.

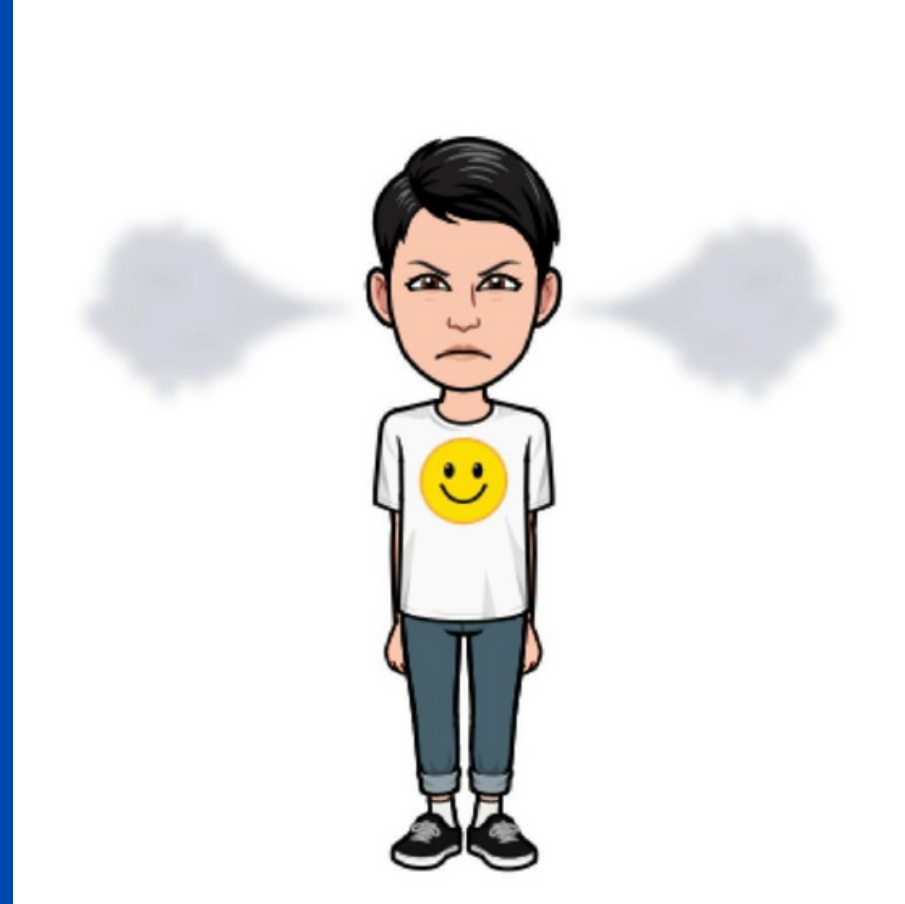
2. AKRAN ZORBALIĞI ÜZERİNE İLK ÇALIŞMALAR

Okul zorbalığı konusundaki ilk tanımın da, yine bu konudaki ilk bilimsel çalışmaları başlatan Olweus tarafından yapıldığı bilinmektedir. Olweus çalışmalarının başlangıç yıllarında okul zorbalığını, “bir grup tarafından sergilenen şiddet” anlamına gelen “mobbing” sözcüğü ile ifade etmiştir. Yetmişli yıllarda yaptığı bu tanıma yönelik yoğun eleştiriler alan Olweus, 1980’li yıllarda “mobbing” teriminin okul zorbalığını tam olarak karşılamadığını belirterek, bu terimin yerine “bullying” terimini kullanmaya başlamıştır. Ayrıca ilk yaptığı tanımın içeriğini de genişleterek, grup şiddetinin yanına bireysel şiddeti de eklemiştir Olweus’un (1999) son yaptığı çalışmalarda artık okul zorbalığını, bir ya da daha fazla öğrencinin bir başka öğrenciye sürekli olarak olumsuz eylemlerde bulunması şeklinde tanımladığı ve tanımda geçen olumsuz eylemleri, “kasıtlı bir biçimde zarar verme” ve “rahatsız etme” koşuluna bağladığı dikkat çekmektedir. Bu tanımda zorbalığın hem doğrudan fiziksel boyutunun (vurma, dövme, itme vb.), hem de dolaylı / sözel (kızdırma, korkutma, isim takma vb.) boyutunun altı çizilmektedir. Ona göre bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için üç temel ölçütün olması gerekmektedir 1. Kasıtlı olarak zarar verme amacı güden saldırgan davranışlar olması, 2. Süreklilik özelliği taşıması, bir başka deyişle zorbanın bu tür eylemleri bir kez değil devamlı olarak yapması, 3. Zorba ve kurban arasında fiziksel ya da psikolojik güç dengesizliğinin olması; zorbaca eyleme uğrayan kurbanın, zorbaya karşı kendisini çaresiz ve savunamayacak durumda hissetmesi gerekir. Son 30 yıldır yapılan araştırmalar zorbalığın, çocukların sağlıklı gelişimine yönelik önemli bir tehdit olduğunu ve okullarda ciddi boyutlara ulaştığını ortaya koymaktadır. Pişkin (2005) dünya çapında zorbalık ve kurbanlık olaylarının yaygınlığına ilişkin yaptığı taramalardan ulaştığı oranları şöyle özetlemektedir: Kurban öğrenci oranları; Avustralya’da %30 – 50; İtalya’da %28 – 40; İngiltere’de %04– 36; Yunanistan’da %15 – 30; Portekiz’de %20 – 22; Kanada’da %21; ABD’de %10; Norveç’te %10’dur. Zorba öğrenci oranları ise; İngiltere’de %20; İtalya’da %15 – 20; Yunanistan’da %6; Kanada’da %12; ABD’de % 13; Norveç’te %7; Türkiye’de ise % 11 ile % 50 arasında değişmektedir.

3. ZORBALIĞIN TANIMLANMASI

Akran zorbalığı adını verdiğimiz sorun aslında her toplumda görülen ve var olan bir süreçtir. Tüm toplumlarda var olduğu gibi bizim toplumumuzda da mevcuttur. Yaşanmamasını engellemek yerine ki bu hep yaşanacaktır, asıl olan bunu en aza indirilip bu konuda bilgi sahibi olup farkındalıklarını arttırmak olacaktır. Bir söz ya da eylemin zorbalık olarak adlandırılabilmesi için; 1. Kasıtlı olarak zarar verme amacı güden saldırgan davranışlar olması, 2. Süreklilik özelliği taşıması, bir başka deyişle zorbanın bu tür eylemleri bir kez değil devamlı olarak yapması, 3. Zorba ve kurban arasında fiziksel ya da psikolojik güç dengesizliğinin olması; zorbaca eyleme uğrayan kurbanın, zorbaya karşı kendisini çaresiz ve savunamayacak durumda hissetmesi gerekir. Okullarda şiddet olaylarıyla ilgili olarak yazılı ve görsel basında sık sık duyulan haberlerin çoğu zorbalık davranışlarına ilişkindir. Zorbalık, yaşça daha büyük ya da fiziksel olarak güçlü olan çocukların kendilerinden daha güçsüz olan çocukları sürekli olarak hırpalaması, eziyet etmesi ve rahatsız etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Zorba öğrenciler söz ve eylemleriyle diğer öğrencileri korkutmakta, sahip olmaları gereken özgür öğrenme haklarını ellerinden almakta, dolayısıyla diğer çocukların kendilerini okulda güvensiz hissetmelerine ve sıkça devamsızlık yapmalarına sebep olmaktadır.

4- ZORBALIĞIN YAYGINLIĞI

Zorbalık, kültürden kültüre farklı şekillerde ifade edilen, 1970'lerin başlarına kadar sistematik çalışmalara konu olmayan, ancak, dünya çapında yaygınlığı olan bir problemdir. Uzun yıllar bu çabalar büyük oranda İskandinav ülkeleri ile sınırlı kalmıştır. Zorbalık ilk olarak 1980'lerde İsveç'te ve sonrasında diğer İskandinav ülkelerinde dikkat çekmiştir. Bu ilk çalışmalarda zorbalık "çeteleşme" olarak ele alınmıştır. 1980'ler ile 1990'ların başlarında zorbalık Yunanistan, İngiltere, Japonya, Hollanda, Avustralya, Kanada ve Amerika gibi ülkelerin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Araştırmalar zorbalığın dünyanın her yerinde çok yaygın olduğuna ilişkin bulgular ortaya koymaktadır. Örneğin Norveç'te, İrlanda'da ve Avustralya'da çocukların yaklaşık %10'u, okul dönemi boyunca en az bir ya da iki kez zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Kurban olma oranları İngiltere'de ve Kanada'da diğer ülkelere göre daha yüksek bulunmuş ve öğrencilerin yaklaşık %20'si kurban olduklarını belirtmişlerdir.

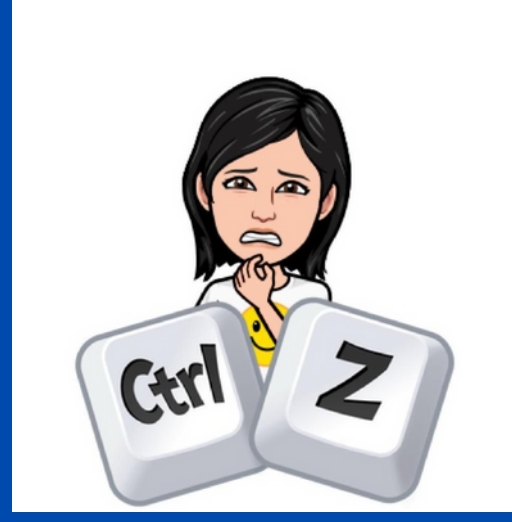
5- ZORBALIĞIN TÜRLERİ

5.1. Fiziksel Zorbalık: Fiziksel zorbalık eylem yönelimlidir ve vurmak, tekme atmak gibi doğrudan zorbalık olarak nitelendirilebilecek davranışlar sergilerler. Bu, zorbalığın en kolay ayırt edilebilen türüdür. Fiziksel zorbalığın büyük çoğunluğu erkektir. Zaman geçtikçe fiziksel zorbalık daha fazla saldırgan olurlar ve zorba davranışlarını yetişkinliklerine de taşıyabilirler.

5.2. Sözel Zorbalık: Bu tür zorbalık kullandıkları sözcüklerle kurbanlarını incitirler, küçük düşürürler ve onurlarını kırarlar. İsim takma, tehdit etme, gözdağı verme vb.

5.2. İlişkisel Zorbalık: Bu tür sıklıkla kızlar arasında olur ve sosyal ilişkilerde reddetmeye yol açar.

5.3. Siber Zorbalık: Sms, E-posta, sohbet odaları yolu ile veya sosyal medya hesapları üzerinden zarar verici yazılar, ve online resimler yayınlamak ile gerçekleşir.

6- ZORBALAR

6.1. ZORBALARIN ÖZELLİKLERİ

Olweus'a (1993) göre, tipik zorbalığın en ayırdedici özellikleri, zorbalığın tanımında da bahsedildiği gibi, akranlarına yönelik saldırganlıklarıdır. Ancak zorbalık aynı zamanda ebeveynleri, öğretmenleri gibi yetişkin gruplarına karşı da saldırganlıklar ve diğer insanlar üzerinde hâkimiyet - baskı kurmaya yönelik güçlü ihtiyaçları vardır. Zorbalar genellikle şiddete karşı daha olumlu tutumlara sahiptirler ve şiddet araçlarını daha fazla kullanırlar. Genellikle tepisel davranırlar, otokontrolleri düşük düzeydedir ve kurbanlarla yok denilecek kadar düşük düzeyde empati kurarlar. Kendilerine bakışları olumludur ve büyük çoğunluğu, kendi saldırganlık düzeylerinin farkında değildirler. Eğer zorbalık erkekse, diğer erkek çocuklardan ve kurbanlardan fiziksel olarak daha güçlüdürler. Zorbalar düşünülenlerin aksine, çok az ya da ortalama düzeyde kaygı ve güvensizlik yaşarlar; ancak özsaygıları daha düşük değildir. Kısaca, tipik olarak zorbalık "fiziksel güçlerine eşlik eden saldırgan tepki örüntüleri" ile karakterize edilirler ve "çabuk öfkelenen bir mizaca" sahiptirler. Zorbalar genellikle popülerdir ve etraflarında iki-üç öğrenciden oluşan ve zorbalığı destekleyen ya da onlar gibi olmaya çalışan küçük gruplar vardır. Yaşla birlikte sınıf düzeyi de yükseldikçe, popülariteleri azalmaya başlar ve dokuzuncu sınıf civarında ortalamanın altına düşse de, hiçbir zaman kurbanlar kadar düşük olmaz.

Pellegrini'ye (1998) göre de, özellikle ergenlik döneminde, her ne kadar akranları zorbalardan hoşlanmasalar da, ergenlikten önceki dönemlerde zorbalar, özellikle saldırgan çocuklar içerisinde oldukça popülerdirler. Hatta Farmer ve arkadaşları (2002) bazı araştırmacıların zorbaları, "popüler saldırgan" ve "popüler olmayan saldırgan" olmak üzere farklı alt tiplere ayırdıklarını belirtmektedirler. Carney ve Merrell (2001) ve Glew ve arkadaşları (2000) popüler saldırgan zorbaların, diğer popüler çocuklarla birlikte olmaktan hoşlandıklarını ve saldırganlıklarından kaynaklı önemli sosyal sorunlar yaşamadıklarını belirtmektedirler. Popüler olmayan saldırgan zorbalar ise, diğer çocuklarca reddedilmiştir; dışlanmıştır ve saldırganlıklarını "dikkat çekmenin bir yolu" olarak kullanırlar. Pek çok zorba, özellikle sorun çözme ya da istediklerini elde etmenin bir yolu olarak gördükleri şiddete karşı olumlu tutumlara sahiptirler.

Andreou (2001) zorbaların genellikle sorun çözme becerilerinden yoksun olduklarını ve kendi problemlerini dışsallaştırma eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Nansel ve arkadaşlarına (2001) göre de, genellikle zorbaların okul başarıları düşüktür. Özellikle Ortaöğretim yıllarında okul çevresinden soğurlar ve okul çevresine karşı hoşnutsuzluk sergilerler. Dake, Price ve Telljohann (2003) profesyonel literatürü inceleyerek zorbalara ilişkin belirledikleri özellikleri şöyle özetlemektedirler:

Depresyon yaşarlar.

İntihar düşünceleri vardır.

Psikiyatrik problemler yaşarlar.

Yeme bozuklukları yaşarlar.

Madde kullanımı görülür.

Kavgacı davranışları vardır.

Suçta karışır (hırsızlık, silah taşıma, vandalizm)

Akademik olarak olumsuz davranışlar (kopya çekme, okuldan kaçma) sergilerler.

Düşük akademik başarıları vardır.

Zorba arkadaşları vardır.

Arkadaşlık kurmayı "kolay" olarak algırlar.

Partnerlerine karşı fiziksel ve sosyal olarak saldırgan davranışları vardır.

Otoriter ebeveynlere sahiptirler.

Ebeveynleri cezalandırıcı disiplin yaklaşımlarını kullanırlar.

Daha az sorumluluk sahibi ve daha az destekleyici ebeveynlere sahiptirler.

Yetişkin rol modellerinden yoksundurlar.

İstismar sorunları yaşarlar.

Okul uyumları zayıftır (ev ödevlerini yapma, okul kurallarına uyma vb. konularda)

Bu bilgiler doğrultusunda zorbalığın tipik özellikleri toparlanacak olursa, saldırgan oldukları ve bu saldırganlıklarını baskınlık sağlamak ya da kurdukları baskınlığı sürdürmek amacıyla kullandıkları söylenebilir. Yıkıcı, öfkeli ve tepkiseldirler. Otokontrolleri zayıftır ve engellenmeye karşı toleransları düşüktür. Pek çoğu, kendi saldırganlık düzeylerinin farkında değildir ve kaygı düzeyleri düşüktür. Şiddet ve şiddet araçlarına karşı olumlu tutumlar beslerler. Kurbanlarına karşı empatileri yok denecek kadar düşüktür. Genellikle problem çözme becerilerinden yoksundurlar. İçki içme, sigara içme gibi yaşlarına uygun olmayan problem davranışlar sergileme olasılıkları yüksektir. Diğerlerinin haklarına ve duygularına karşı saygısız ve düşüncesizce davranırlar. Yetişkinlikte suç işleme ve yüksek yalnızlık düzeyine sahip olma olasılıkları yüksektir. Genellikle problemlili ailelerde yetişmişlerdir. Ailelerinde fiziksel disiplin şekilleri kullanılmaktadır. Özsaygıları genellikle ya ortalama ya da ortalamanın üzerindedir.

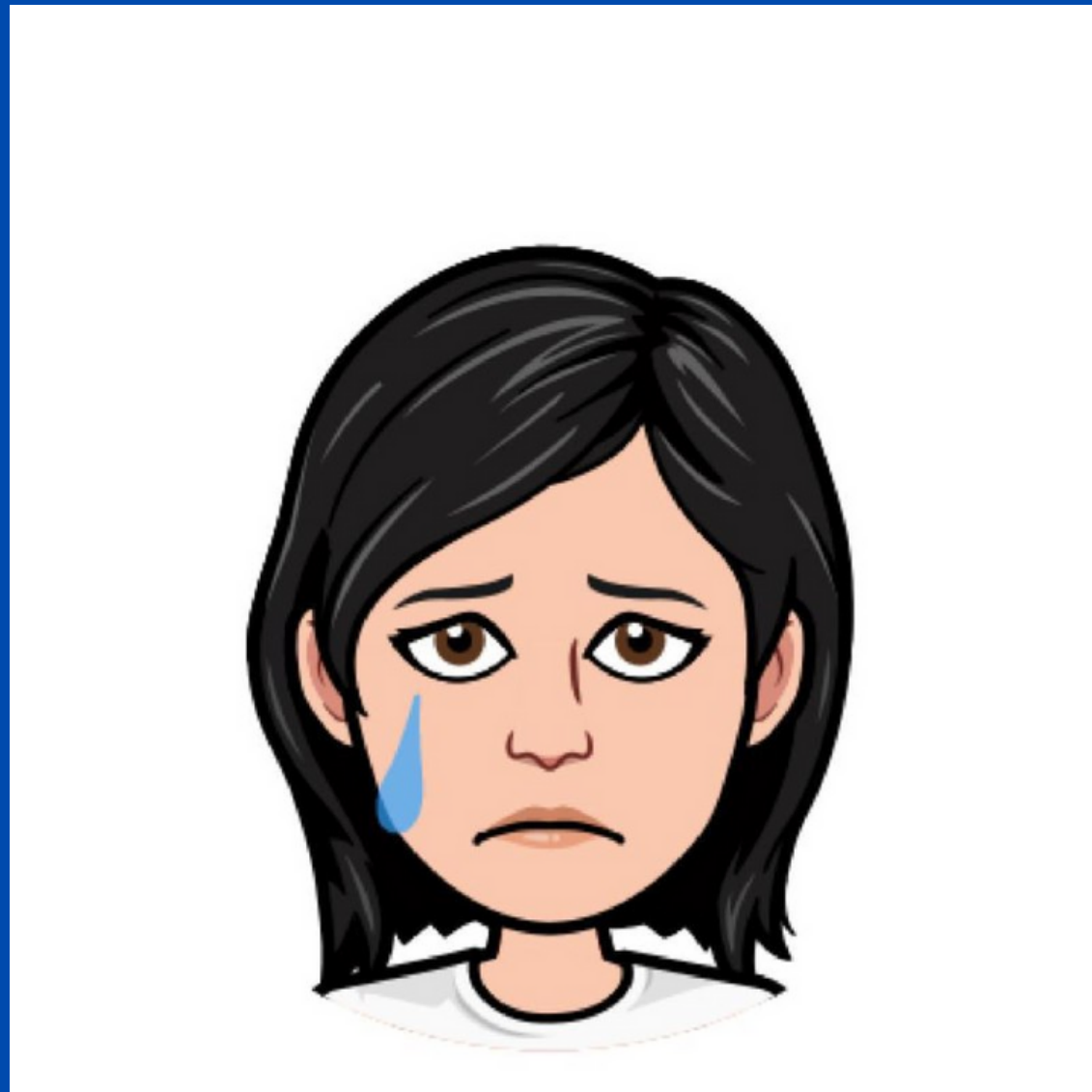
6.2. ZORBALARIN AİLE ÖZELLİKLERİ

Zorbalığı ya da saldırganlığı üreten faktörler arasında, çocuğun ailede ilk bakımının yetersiz oluşunun, yetiştirilme tarzının ve ailede yaşanan problemlerin önemli rol oynadığı bilinmektedir. Özellikle zorbalık olaylarının yüksek oranda görüldüğü okullarda, görece daha fazla sayıda çocuğun, “doyurucu olmayan çocuk yetiştirme tarzına” maruz kaldığı ve birçok aile problemi yaşadığı belirlenmiştir. Doyurucu olmayan bakım ya da yetiştirme; çok az sevgi, ilgi, bakım, denetim ya da rehberlik ile, çocuğun davranışlarına net sınırlar koyamama gibi faktörleri içerir. Aile problemleri ise, ebeveynler arasında çatışmalı kişilerarası ilişkiler, boşanma, psikiyatrik hastalıklar, alkol problemleri ve benzeri sorunları içerebilir. Araştırmalar, zorbalığın ailelerinin de sorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Genellikle zorbalığın ebeveynleri çocuklarına karşı düşmanca, reddedici, ilgisiz ve aldırılmaz tavırlar sergilerler. Bu ailelerde baba figürü genellikle zayıftır. Anne ise izole olmuştur ve aşırı hoşgörülü ebeveynlik tarzı sergiler. Genellikle çocuklarının nerede olduğu, nereye gittiği ya da ne yaptığına ilişkin fikirleri yoktur ve çocuk üzerindeki denetimleri yok denecek kadar azdır. Olweus (1993), araştırmalarda zorbalığın bakıcılarının; onların akranlarına, kardeşlerine ya da öğretmenlerine karşı saldırgan davranışlarına tolerans göstermeye devam ettikleri takdirde, saldırganlık düzeylerinin daha da yükseleceğini saptadıklarını ifade etmektedir. Bu çocukların evlerinde uygulanan disiplin yöntemleri genellikle tutarsızdır. Zorbalığın aileleri çocuklarının davranışlarıyla başa çıkabilmek için “güce dayalı teknikler” kullanma eğilimindedirler. Cezalar sıklıkla fiziksel ya da öfke, kızgınlık, duygusal patlama şeklindedir ve bunu çocuğun uzun süre göz ardı edilmesi, yok sayılması, ihmal edilmesi izler. Zorbalık amaçlarına ulaşmak için, evde gördükleri saldırgan davranışları taklit etmeyi öğrenirler ve şiddeti kanıksarlar. Bazı araştırmacılar bu zorlayıcı şiddet döngüsünü “sürekli, kendi kendisini üreten saldırgan davranış” olarak ifade etmektedir. Olweus (1993) İskandinavya’lı gençler üzerinde yaptığı araştırmada, ana-baba tutumunun genç erkeklerde zorbalık davranışının gelişmesinde büyük bir etkisinin olduğunu belirlemiştir. Başka bir ifadeyle, zorbalık yapan erkek çocukların ailelerinin, genellikle aile içi ilişkilerde yetersiz, aile içinde fiziksel şiddeti kullanan ve okul dışında çocuklarının kendilerini ifade etmelerine fırsat tanımayan, çocuklarını hatalı bulan ebeveynler oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

7- KURBANLAR

7.1. KURBANIN ÖZELLİKLERİ

Zorbalığa taraf olan bir diğer grup da kurbanlardır. Kurbanlar, zorbaların saldırgan davranışlarına maruz kalanlar, bir diğer ifadeyle “mağdur” olanlardır. Kurbanların en temel özelliklerinden biri, diğer öğrencilerden daha kaygılı ve güvensiz olmalarıdır. Genellikle temkinli, hassas ve sessizdirler. Diğer öğrencilerin saldırısına uğradıklarında özellikle küçük sınıf düzeylerinde genellikle ağlama ve geri çekilme şeklinde tepkiler verirler. Özsaygıları düşüktür; kendilerini ve kendi içinde buldukları durumu olumsuz algılama eğilimindedirler. Kendilerini başarısız, aptal, utangaç olarak algırlar ve çekici olmadıklarını düşünürler. Olweus’a (1993) göre kurbanlar, oyun ya da yemek saatleri gibi etkinlikler de dahil olmak üzere, okulda genellikle yalnızdırlar ve kendi sınıflarından bile tek bir yakın arkadaşları yoktur. Aynı zamanda iletişim başlatmakta, diğer çocuklardan zayıftırlar ve kendilerini ispatlama becerilerinden yoksundurlar. Bu nedenlerden dolayı da pek çok kurban diğer çocuklarca dışlanmışlardır. Hem akranlarının görüşlerine, hem de kendi görüşlerine göre “popüler olmayan” öğrencilerdir. Nansel ve arkadaşları (2001) tarafından yapılan bir çalışmada da, kurbanların sosyal ve duygusal uyumlarının zayıf olduğu, arkadaş edinmede daha büyük güçlükler yaşadıkları, akranlarıyla ilişkilerinin çok sınırlı olduğu ve daha büyük yalnızlık yaşadıkları belirlenmiştir. Olweus’a (1993) göre, kurbanların genellikle saldırganlık ve sataşma gibi davranışları yoktur. Bu nedenle de zorbalığın, kurbanın tahrik edici davranışlarının bir sonucu olduğu görüşünü açıklamak zordur. Bu çocuklar aynı zamanda şiddete ve şiddet araçlarına yönelik olumsuz tutumlara sahiptirler. Eğer kurban erkekse, fiziksel olarak diğer erkek çocuklardan daha zayıf ve cılız bir görünüme sahiptir. Olweus (1993) bu tip kurbanlara “pasif ya da itaatkâr kurbanlar” adını vermektedir. Bu kurbanların davranış ve tutumları; zorbalar tarafından “güvensiz ve değersiz bireyler oldukları” ve “saldırıya uğrarlar ya da aşağılanırlarsa intikam almayacakları, misilleme yapmayacakları” yönünde bir işaret olarak değerlendirilir. Kısaca, tipik olarak kurbanlar, fiziksel zayıflıklarına eşlik eden kaygılı ve itaatkâr tepki örüntülerinin bir birleşimi ile karakterize edilir.

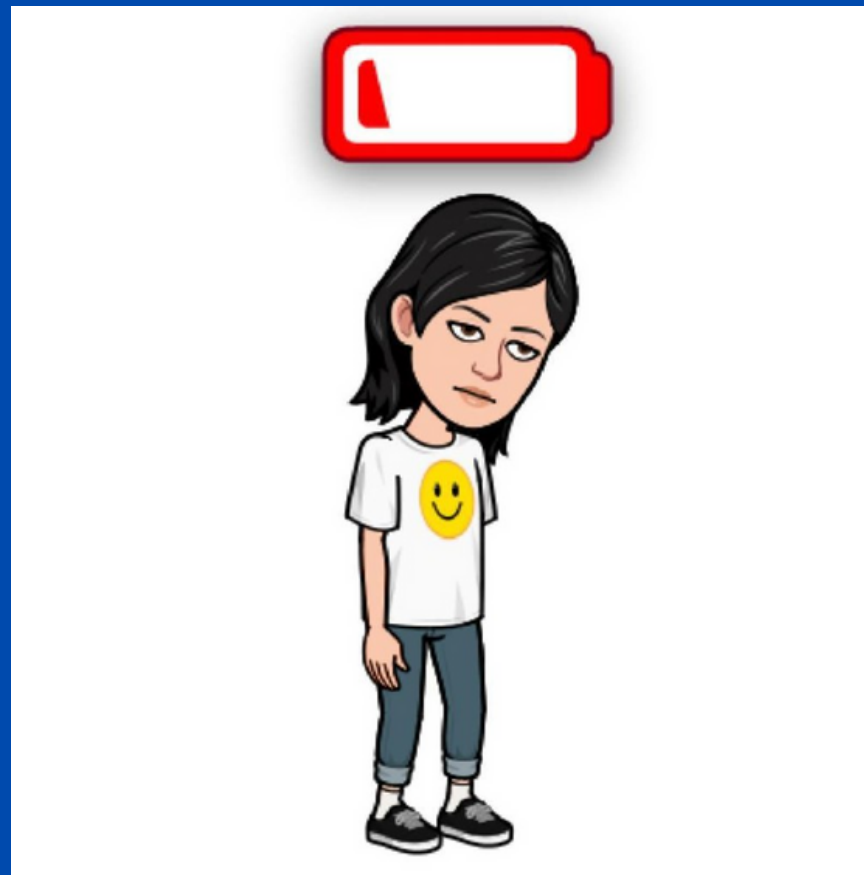

Dake, Price ve Telljohann (2003) profesyonel literatüre ilişkin yaptıkları incelemeler sonucunda, kurbanlara ilişkin belirledikleri özellikleri şöyle özetlemektedirler:

- Depresyon yaşarlar.
- İntihar düşünceleri vardır.
- Yalnızlık yaşarlar.
- Özsaygıları düşüktür.
- Kaygılıdır.
- Psikiyatrik problemler yaşarlar.
- Yeme bozuklukları yaşarlar.
- Diğer çocuklardan daha az popülerdirler.
- Zamanlarının çoğunu yalnız geçirirler.
- Sosyal durumları kontrol etmek için çok az fırsat sunan ebeveynlere sahiptirler.
- Daha az sorumluluk sahibi ve daha az destekleyici ebeveynlere sahiptirler.
- Acımasız ve kötü ev ortamlarından gelirler.
- İstismar sorunları yaşarlar.
- Fiziksel sağlık problemleri (uyku problemleri, altını ıslatma, baş ağrıları, mide ağrıları, yorgunluk gibi) yaşarlar.
- Sosyal uyumları zayıftır (ev ödevlerini yapma, kurallara uyma vb. konularda).
- Okulla bağları zayıftır (okulda iyi ve mutlu olma, okulu ciddiye alma gibi istekleri).
- Okul devamsızlıkları fazladır.

Tüm bu incelemeler, kurbanların tipik özellikleri hakkında fikirler vermekte ve genel tabloyu gözler önüne sermektedir.

7.2. KURBANLARIN AİLE ÖZELLİKLERİ

McNamara ve McNamara'ya göre, genel olarak kurban konumunda olan çocuklar, aşırı koruyucu ve kollayıcı ailelerden gelmektedir. Bu ebeveynler, çocuklarının, kaygılı ve savunmasız olduğuna inanırlar. Mümkün olduğunca yaşayabilecekleri her türlü çatışmayı önlemeye çalışırlar; çünkü çocuklarının bunlarla başa çıkamayacağını düşünürler. Ancak bu ebeveynler çocuklarını sürekli olarak çatışmalardan uzak tutmakla, aslında onların uygun çatışma çözme becerilerini öğrenmesine engel olurlar. Araştırmacılar, ailelerin çocuklarını aşırı koruma-kollama yönündeki tutumlarının, zorbalığa maruz kalmanın hem nedeni, hem de sonucu olduğuna inanmaktadırlar.

8- ZORBA-KURBANLARIN ÖZELLİKLERİ

Zorba-kurbanların ne zaman kurban ne zaman zorba olabileceklerini tahmin etmek güçtür. Zorbakurbanlar, hem zorba hem de kurban olmanın olumsuz yanlarını aynı anda yaşadıkları için Alsaker ve Gutzwiller-Helfenfinger (2009) ile Gökler (2007) tarafından, zorbalığa taraf olan diğer gruplara oranla en yüksek riske sahip grup olarak nitelendirilmektedirler. Zorbalara oranla daha fazla saldırgan davranışlar göstermektedirler. İçlerine kapanık olmamalarına rağmen akranları tarafından sık sık dışlanmaktadır. Diğerlerine göre işbirliği ve olumlu sosyal davranışları daha az sergilemektedirler. Akranları ile iletişim kurmakta zorlanan zorba-kurbanlar, davranış problemlerine sahiptirler. Okulla daha az ilgilenmekte, yalnızlık ve depresyon düzeyleri ise artış göstermektedir. Güçlü akranları tarafından zorbalığa uğradıkları için azalan benlik saygılarını arttırmak amacıyla kendilerinden daha güçsüz akranlarına zorbalık yapmaktadırlar. Anaokuluna başladıklarında akranlarına göre daha fazla saldırgan ve tutarsız davranışlar gösteren çocuklar, ilerleyen günlerde bu saldırgan davranışlarını sürdürerek zorba, aynı zamanda da kurban olma riskini fazlasıyla taşımaktadırlar

9- SEYİRCİLERİN ÖZELLİKLERİ

Ne zorba ne de kurban olan; ama sorulduğu zaman problemi bildiren çocuklardır. Genel olarak izleyici grup olan seyirciler, zorbalığa tepki vermeden, zorbalığı izleyen ve müdahale etmeyenler olarak ifade edilebilmektedir. Zorbalığın dolaylı bir üyesi olan seyirciler, zorbaya zorbalığı sürdürmesi için destek verebilmekte ya da kurbanı korumak için zorbanın karşısında durabilmektedir. Böylelikle zorbalar veya kurbanlara yardımcı olarak zorbalığın pekiştirilmesi veya çözülmesinde anahtar role sahiptirler.

10– ZORBALIĞIN DİĞER FAKTÖRLERLE İLİŞKİSİ

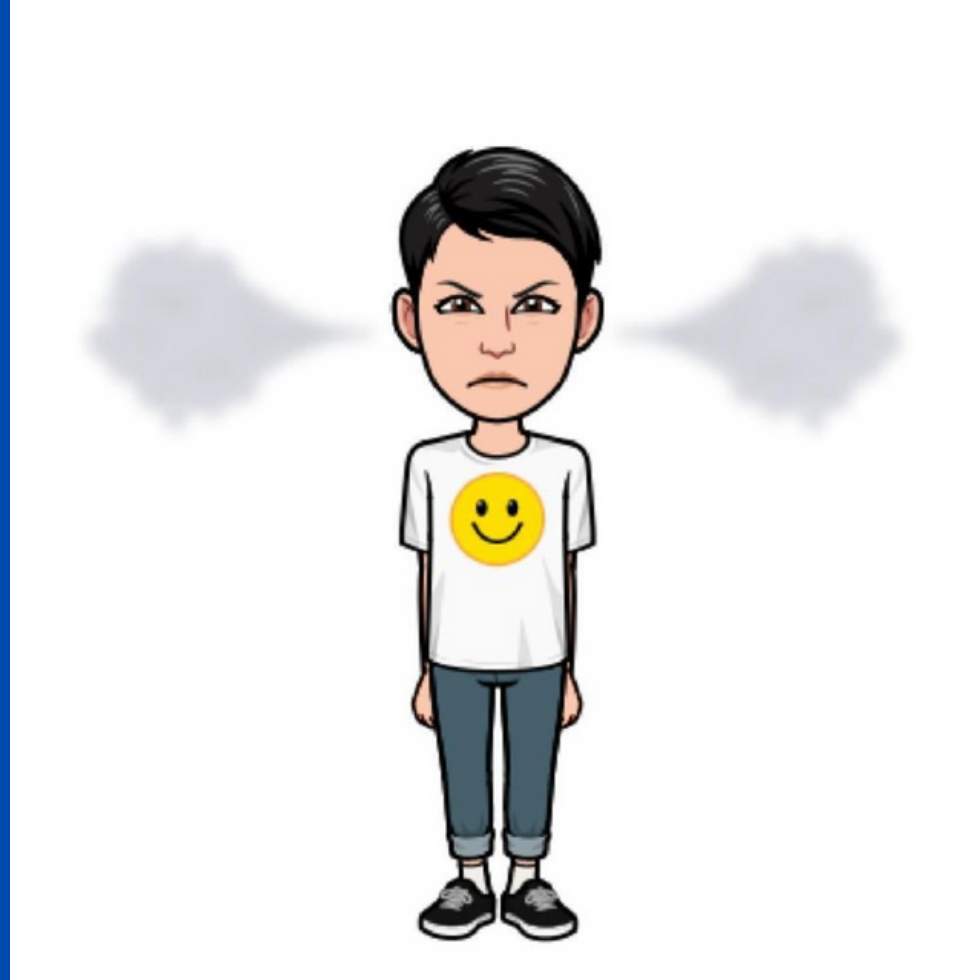
10.1.ZORBALIK İLE ARKADAŞLIK ARASINDAKİ İLİŞKİ

Akranlar, bireyin gelişim sürecinde yalnızca bir sosyalleşme aracı değil, aynı zamanda kendisi hakkında bilgi sağlayan kaynaklardır. Çocukların okul öncesi dönemde arkadaş edinmeleri, uyum gösterme yönünden onlara sosyal üstünlük sağlamaktadır çünkü arkadaş seçimlerinde, davranış biçimleri etkili olmaktadır. Örneğin, cinsiyetin yanı sıra çocuğun dürtüselliliği ve sakinliği, arkadaş olarak seçilmesine katkı sağlamakta; bu da okul öncesi dönemde kız ve erkeklerin arkadaşlarını nasıl seçtiğini ortaya koymaktadır. Çocukların saldırgan veya olumlu sosyal davranışları, akranlarının onları arkadaş olarak seçmesinde ve grup hâlindeyken benzer davranışlar sergilemesinde etkindir. Zorbaca davranışlara sahip arkadaşları olan çocuklar, daha saldırgan davranışlar sergilemekte ve olumsuz arkadaşlık deneyimlerini sürdürmektedirler. Destekleyici arkadaşlara sahip olan çocuklar ise daha olumlu arkadaşlık deneyimleri edinmektedirler. Özünde sıcaklık, sevgi, yakınlık ve destek olan arkadaşlıkların, çocukların gelişiminde çok önemli bir rolü olduğu bulunmuştur. Bu özellikleri gösteren arkadaşların olması, bazı çocuklar için zorbalığa karşı koruyucu bir faktör olabilmektedir. Yakınlık, güven ve yardımlaşmaya dayalı arkadaşlıklar kuran çocukların, diğerlerinin duygularını daha kolay kabul edebildikleri ve bu tip arkadaşları olmayan çocuklara göre empatik duygularının daha iyi geliştirdiği belirtilmektedir. Olumsuz sosyal davranışlar, arkadaşı olmayan çocuklar için zorbalığa dönüşebilmektedir. Yalnız kalan çocuklar, arkadaş grubuna dâhil olabilmek uğruna akranlarının kendilerine zorbaca davranmalarına göz yumabilmektedirler. Bu olumsuz deneyimlerden kurtulma çabasını hiç göstermemekle birlikte bütün bu olanlardan kendilerini sorumlu tutmakta ve olumsuz duygular içerisine girerek yıpranabilmektedirler. Boivin, Hymel ve Hodges (2001)'e göre bu olumsuz akran deneyimlerinden kaçınmak oldukça zor olmaktadır. Çocuğun çıkar gütmeyen iyi bir arkadaş tarafından korunması, akran zorbalığına uğrama olasılığını azaltmakta ve olumsuz yaşantıların zararlı etkilerini de hafifletmektedir. Böylece çocukların arkadaşlık gibi kişiler arası ilişkileri, zorbalıkla ilgili olumsuz çıktılara karşı güçlü bir tampon görevi görmektedir. Yakın arkadaşları olmayan çocukların zorbalığa uğrama riskleri yüksek iken popüler olan ve liderlik özellikleri taşıyan çocukların kurban olmaları pek olası değildir

10.2. ZORBALIK İLE CİNSİYET VE YAŞ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Saldırganlıkta olduğu gibi zorbalık türlerinde de tipik cinsiyet farklılıkları vardır. Saldırganlığın en yaygın uygulayıcıları olarak nitelendirilen erkekler, zorbalıkta da kızlara göre daha çok yer almaktadırlar. Erkek çocukların bu tür olaylarda daha fazla rol oynadıkları, öğretmenler ve akranları tarafından belirtilmektedir. Fiziksel zorbalık erkekler arasında daha yaygın iken sözel ve özellikle dolaylı zorbalık, kızlar arasında daha yaygındır. Kızlar, grup içinde yetişkinlerin keşfetmesi genellikle zor olabilen dolaşılabilir zorbalığı daha sık gerçekleştirmektedirler. Erkek çocukların fiziksel olarak kuvvetli; kız çocukların ise kendilerini sözel ifade etme yönünden becerili olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda akranlarını incitmek için erkeklerin sahip oldukları fiziksel güçlerini, kızların ise yıpratıcı sözleri veya özel anlam taşıyan tavırları neden tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Zorbaliğa katılanların aynı sınıfta veya yaş grubunda olması olağandır, ancak bir yaş farkı varsa bunun zorbaların, kurbanlarından daha büyük olması yönünde olacağı açıktır. Büyük çocukların zorbaliğa uğraması, bazı özel durumlarda gerçekleşmektedir. Aralarındaki yaş farkı, zorbaların fiziksel ve bilimsel olarak diğerlerinden önce olgunlaşmasını ve kurbanlara göre bu yönlerde daha güçlü olmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte fiziksel güç, özellikle erkeklerin kullanmaya yeltendiri bir eylem türüdür.

11- ZORBALIĞIN GERÇEKLEŞTİĞİ YERLER

Akran zorbalığı, genellikle okullarda gerçekleşen sosyal bir olgudur. Yetişkinlerin kolaylıkla göremeyecekleri, farkında olamayacakları veya müdahale edemeyecekleri yerlerde ortaya çıkmaktadır. Okul içinde ve çevresinde, okula gidiş-dönüş yolunda ya da oyun alanlarında gerçekleşmektedir. Çoğu zorbalık, okullarda yapılandırılmamış etkinlikler sırasında meydana gelmektedir çünkü okullar, zorbalığın daha sık olduğu yerlerden biri olan oyun alanlarının içinde ve çevresinde ilk bakışta görülemeyecek köşelere sahiptir. Çocuklar zorbaca davranışlara sınıflarına kıyasla bu alanlarda daha fazla karşılanmaktadırlar.

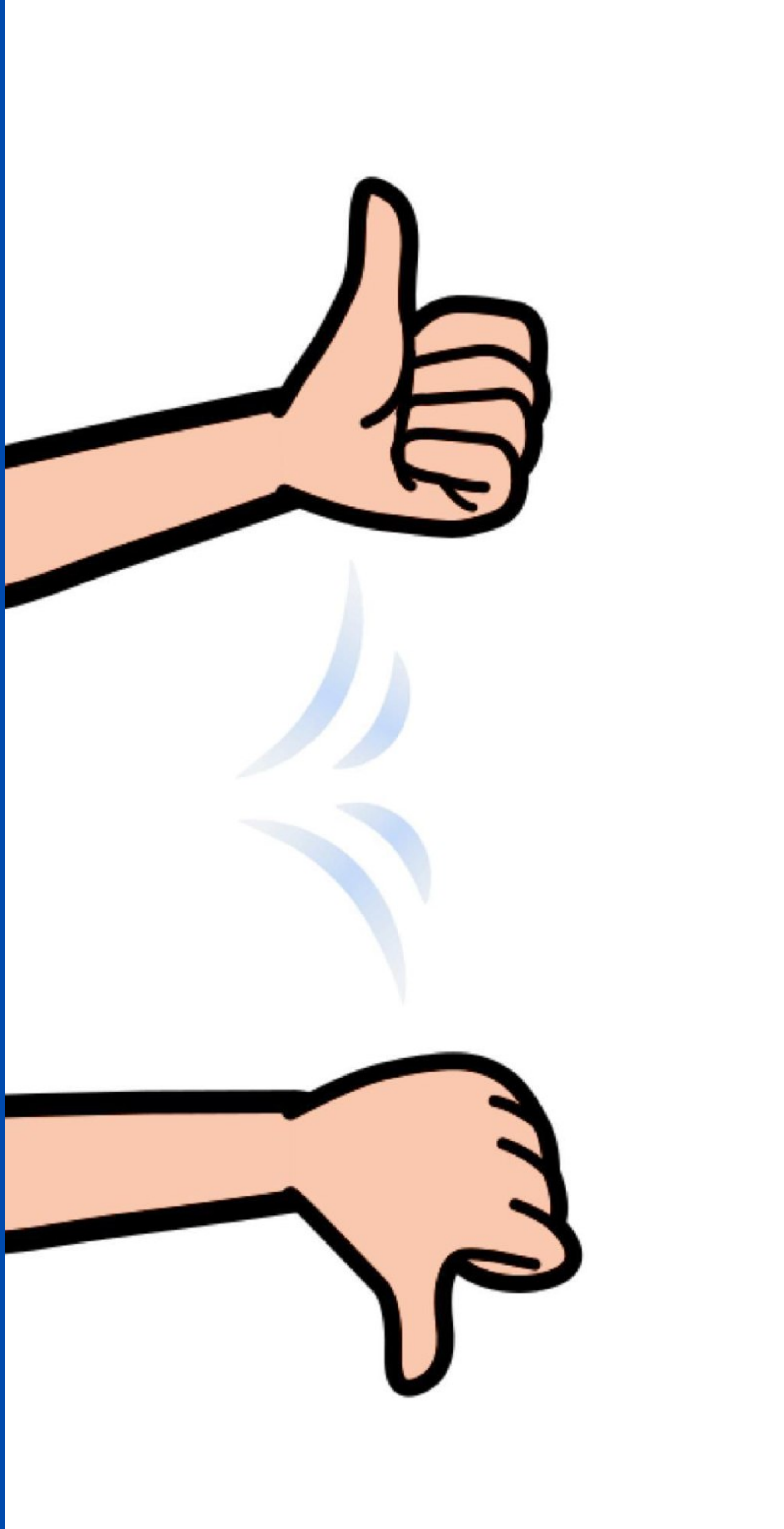
12- ZORBA DAVRANIŞIN GELİŞİMİ

Zorbalığın nedenlerine ilişkin görüşler incelendiğinde, Olweus (1993) zorbalık yapmaya neden olan tepki örüntülerinin gelişiminde önemli rol oynayan dört faktör tespit etmiştir: 1. Erken çocukluk döneminde çocuğun ilk bakıcısının, çocuğa yönelik duygusal tutumu (duyarsız, içten olmayan, ilgisiz vb.) çok önemlidir. İlgisiz ve sıcaklıktan yoksun olumsuz tutumlar, çocuğun ileride saldırgan olması ve diğer bireylere karşı nefret duyguları içerisinde olması yönündeki riskleri arttırmaktadır. 2. Çocuğun ilk bakıcısının aşırı toleranslı ve hoşgörülü tutumu ikinci önemli faktördür. Çocuğun ilk bakıcısı, çocuğun akranlarına, kardeşlerine ya da yetişkinlere yönelik saldırgan tepkilerine açık sınırlandırmalar koymazsa, çocuğun saldırganlık düzeyinin gitgide artma olasılığı yüksektir. Bir diğer deyişle, çocuklukta sevgi ve bakımın çok az ve yetersiz oluşu, buna karşılık çocuğa tanınan çok fazla özgürlük, çocukta saldırgan tepki örüntüsünün gelişimine güçlü katkılar sağlar ya da getirileri vardır: Örneğin zorbalar, kurbanlarını para, sigara, bira gibi kendileri için değerli olan şeyleri temin etmeleri için zorlarlar.

13- AKRAN ZORBALIĞI VE BAŞ ETME STRATEJİLERİ

Zorbaliğı önlemek için bazı müdahale stratejileri mevcuttur. Bazı programlar sadece zorba ya da sadece kurban üzerinde odaklanırken; diğer bazı programlar ise, sistematik bir yaklaşımla zorbalık davranışını çok boyutlu olarak ele almaktadır. Ayrıca genel anlamda gençler arasındaki şiddete müdahale etmek de önemlidir. Bu müdahaleler, aile ve okul gibi pek çok bileşeni dikkate almaktadır. Crothers ve Levinson'a (2004) göre, zorbalığın önlenmesine yönelik yaklaşımlar değerlendirme, önleme ve müdahaleyi içerecek şekilde çok geniş kapsamlı olmalıdır. Zorbaliğın önlenmesine yönelik programlar geliştirmenin ilk aşaması, etkili bir değerlendirme programı geliştirmektir. Değerlendirmeler; gözlem (yapılandırılmış ve yapılandırılmamış), görüşme, sosyometrik ölçümler, anketler, öğretmen görüşleri, zorbaların kendi kendilerini değerlendirmeleri gibi yöntemlerle yapılabilir. İdeal olarak zorbalık değerlendirmeleri, dikkatle planlanmalı ve yöneticiler, psikolojik danışmanlar, öğretmenler, psikologlar gibi profesyonellerden oluşan bir grup tarafından uygulanan sistematik çabalar olmalıdır. Zorbaliğın önlenmesine yönelik temel ilkelerden biri; bir yandan sıcak, samimi, pozitif, yetişkinlerin katılımının olduğu, diğer taraftan kabul görmeyen davranışların uygun yöntemlerle sınırlandırıldığı bir okul, hatta ev ve aile ortamı yaratmaktır. Konulan kurallar ve sınırlamalar, düşmanca olmayan bir tarzda olmalı, fiziksel yaptırımlar ya da cezalar uygulanmamalı ve mümkün olduğunca tutarlı olunmalıdır. Öğrencilerin gerek okul içinde, gerekse okul dışındaki faaliyetleri gizlice izlenmeli ve kontrol edilmelidir. Hem okulda, hem de evde yetişkinler en azından bazı yönlerden bir otorite gibi davranmayı başarmalıdır Zorbaliğın önlenmesine yönelik farklı programlar geliştirilmekte ve farklı çalışmalarda bu tarz programların uygulamalarına rastlanmakla birlikte, Olweus ve Limber tarafından geliştirilmiş "Olweus Zorbaliğı Önleme Programı", bunlar içerisinde en çok bilinenlerinden biridir. Olweus Zorbaliğı Önleme Programı, geniş kapsamlı bir programdır ve yaygın oranda kabul görmektedir.

Bu program ilk ve ortaöğretim düzeyindeki öğrencileri hedeflemekte ve programın yürütülmesi büyük oranda öğretmen ve yöneticilere düşmektedir. Bu program okul personelinin sıcak, ılımlı ve katılımcı bir okul ortamına yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Onaylanmayan davranışları sınırlandırmada tutarlı olma, kuralların çiğnenmesine karşı düşmanca olmayan bedeller uygulama gibi özellikleri ile yetişkinleri, hem otorite figürü, hem de birer rol modeli olarak davranmaya sevk etmektedir. Program ilk olarak Norveç'te uygulanmıştır ve araştırmacılar, bu programın zorbalığı %50 ve daha fazla oranda azalttığını belirtmişlerdir. Ayrıca bu programla öğrencilerin genel anlamda anti-sosyal davranışlarında azalmalar ve okulun sosyal ikliminde önemli gelişmeler olduğu belirtilmektedir. Programın etkileri kümülatif olarak görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, 20 ay sonra yapılan bir izleme çalışmasında, sekiz ay sonra yapılan bir izleme çalışmasından daha güçlü etkiler belirlenmiştir. Ayrıca, programın farklı çalışmalarda tekrarlanmasından da, olumlu sonuçlar alınmıştır.

14- ÖĞRETMENLERE ÖNERİLER

- Sosyometri gibi yöntemlerle kimlerin bir veya birden fazla arkadaşı var iken kimlerin hiç arkadaşı olmadığı saptanarak sınıfın arkadaşlık ağı çıkarılabilir. Ardından bu ara göre çocuklar arasındaki arkadaşlık ilişkisini pekiştirecek ve arkadaşı olmayanları diğerleriyle kaynaştıracak ortamlar yaratılabilir.
- Öğretmenler tarafından gruptan dışlanmış, arkadaşı olmayan çocuklar, sınıf ortamında izlenmeli ve zorbalığın sık yapıldığı yerler sürekli gözlem altında tutulmalıdır. Böylelikle bu çocukların gözden uzak yerlerde zorbalığa uğrama olasılıkları azaltılabilir.
- Sınıfta var olan çeşitli temalara sahip öğrenme merkezleri, çocukların ilgilerine göre düzenlenerek çocuklar, bu merkezlerde etkin zaman geçirmeleri ve enerjilerini olumlu yönde kullanmaları için cesaretlendirilebilir. Aksi takdirde çocuklar sınıf içinde amaçsızca dolaşarak akranlarını rahatsız etme yoluna gidebilirler ve böylece zorbaların ortaya çıkması daha kolay hâle gelebilir.
- Bol ve niteliksiz zamanlarda zorbalığın ortaya çıkması daha olasıdır. Bu nedenle, sınıflardaki öğrenme merkezlerinde çocukların ilgilerini çekecek oyun materyalleri bulundurarak ortamlar zenginleştirilebilir, farklı ülkelerde oynanan oyunlar araştırılabilir, oynamaktan zevk aldıkları oyunlara farklılıklar katılabilir. Böylece, sınıflarda ya da okul öncesi eğitim kurumlarında oyun ve oyuncak kütüphaneleri oluşturulabilir.
- Çocuklara saldırganlığın ya da zorbaların onaylanmadığı içeriğe sahip öykü kitapları okunabilir, drama çalışmaları, kukla gösterileri hazırlanabilir ve burada geçen olayların kişileri nasıl etkiledikleri hakkında konuşulabilir.
- Çocukların bireysel farklılıkları hatırlanmalıdır. “Olumlu davranışları dikkate alma” felsefesi geliştirilerek olumlu şeyler yaptıkları zaman gecikmeden o davranış vurgulanarak pekiştirilebilir.
- Çocukları etiketlemekten ve onları kişisel olarak eleştirmekten kaçınılmalıdır çünkü çocukların özgüvenleri yetişkinlerin olumsuz eleştirileri ile zarar görebilir. Çocuk değil çocuğun davranışı etiketlenmelidir. Örneğin “Ozan, Kerem’e yaptığın davranış çok kötüydü” demek “Ozan, sen zorbadan başka bir şey değilsin” demekten çok daha iyidir.

15- AİLEYE ÖNERİLER

- Aileler çocuklarının diğer arkadaşlarının yanında popüler olması yönündeki arzularını, çocuklarına yansıtmaktan kaçınmalıdır. • Ailelerin çocuklarına daha çok zaman ayırması, zorbalık davranışlarına karşı dikkatli, özenli olması önerilebilir.
- Ailelerin belli zaman dilimleri içerisinde çocuklarını üzen veya kızdıran arkadaşları olup olmadığını ve bu durumun nasıl olduğunu sorması çocuklarının zorbalığa kurban veya zorba olarak katılmasını önlemede faydalı olacaktır.
- Çocuğu zorbalığa karışan ailenin öncelikle çocuğunu dikkatle dinlemesi, çocuğuna nasıl yardım edebileceği üzerinde düşünmesi, okul ile iş birliği yapması ve olanak varsa okul dışı uzmanlardan da destek alarak çözüm üretmede işbirliği yaklaşımları kullanması önerilmektedir.
- Zorba ve kurban olan öğrencilerin ailelerin çocukları ile empati kurması ve durumu tartışmak yerine çocukların duygularını ve hissettiklerini anlamaya çalışması önerilmektedir.
- Zorbalığın nerede meydana geldiğini, nasıl oluştuğunu öğrenmek ailelerin yapması gerekenler arasında yer almaktadır.
- Son olarak aile başka ebeveynlerle ve öğretmenlerle konuşarak ortak çözüm yolları belirlemeye çalışması yararlı olabilir. Ancak aile çocuğunu buna zorlamamalı çocuğunun hazır olduğundan emin olduğunda bu çözüme başvurmalıdır. Unutmamalıdır ki aileler okuldan gittiğinde çocuklar kendisini korumasız, zayıf, yetersiz olarak hissedebilmektedirler.

Çocuğunuz ile Strateji Belirlerken...

- Zorbalık yapan kişiyi görmezden gelmek zorbalığa uğrayan bir çocuk için çok güç olsa da en önemli stratejilerdendir. Bu sebeple çocuğunuza zor olduğunu bildiğinizi ancak elinden geldiğince zorbalık yapan akranını görmezden gelmeye çalışmasını, onu duymuyormuş, görmüyormuş gibi yapmasını öğretin. Çocuğunuzla bu stratejiyi evde rol yapma (role-play) ile çalışabilirsiniz.
- Zorbalığa uğrama anında kullanılabilecek belli ifadeleri önceden belirlemek. Çocuğunuza zorbalığa uğradığında kullanabileceği kısa, sade ifadeler öğretin. Örneğin "Yeter artık!" veya "Dur!" gibi. Uygun ifadeyi bulmak için çocuğunuzun neyi, nasıl söylerken rahat ettiğini de göz önünde bulundurun. Çocuğunuz zorbalığa uğradığında, belirlediğiniz ifadeyi söyledikten sonra ortamdan uzaklaşmasını gerektiğini ona öğretin ve bunu evde pratik edin.
- Anlık tepkileri kontrol edebilmek. Herkes gibi çocuğunuzda onu üzecek veya öfkeli edilecek bir söz duyduğunda hemen tepki göstermek isteyecektir. Eğer onu üzecek veya kıracak bir şey duyduğunda kendini kaybederek, ağlayarak, bağırarak tepki gösterirse, zorbalık yapan kişi istediği amaca ulaşmış olur. Çocuğunuza ona kötü davranan kişinin, onun bağırmasını, ağlamalarını devam etmesi için ihtiyacı olduğunu iletin. Zorbalığın döngüsünü kırmak için çocuğunuzun daha önceleri yaptıklarından vazgeçerek, basit bir cümle söyleyerek ortamı terk etmesi daha yararlı olacaktır.
- Okulda güvendiği bir kişiyle zorbalığa uğradığını paylaşması için cesaretlendirin. Çocuğunuza ispiyonlamak ile söylemek/anlatmak arasındaki farkı anlatabilirsiniz. İspiyonlamanın birinin başını derde sokmak için yapılan bilinçli bir davranış olduğunu, söylemek/ anlatmanın ise yolunda gitmeyen bir şeyler olduğunda birinden yardım almak için olduğunu anlatabilirsiniz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Burnukara, P. (2012). İlk ve Orta Ergenlikte Akran Zorbalığı: Gerçekleştiği Yerler ve Baş Etme Yolları. Türk Psikoloji Yazıları, Haziran 2012, 15 (29), 68-82
- Çalık, T. (2009).İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalık Statülerinin Okul İklimi, Prososyal Davranışlar, Temel İhtiyaçlar Ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi 2009, Cilt 15, Sayı 60, ss: 555-576.
- Gökler,R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt:6 Sayı:2 Yıl:2009
- Totan,T. (2007).Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi. Ege Eğitim Dergisi 2007 (8) 2: 53–68.
- Uçanak,Z. (2005).Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. Turk Psikoloji Dergisi 2005, 20 (56), 77-92
- Uysal, D. (2012). Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığı. Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi. <http://cocuklaringelisimi.com/tag/okulda-akran-zorbaligi/>